

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN**

TRẦN NHƯ MAI

BÁO CHÍ VỚI VẤN ĐỀ ÁN OAN SAI HIỆN NAY

Chuyên ngành: Báo chí học

Mã số: 62 32 01 01

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ BÁO CHÍ HỌC

Hà Nội - 2022

Công trình được hoàn thành tại:

Trường đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn

Người hướng dẫn khoa học: **PGS.TS. Phạm Thái Bình**
TS. Đỗ Anh Đức

Phản biện: .....

.....

Phản biện: .....

.....

Phản biện: .....

.....

L luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng cấp Đại học Quốc gia chấm
luận án tiến sĩ họp tại .....

vào hồi   giờ   ngày   tháng   năm 20...

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam

- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Trong những năm qua, án oan sai đang là vấn đề được Quốc hội, Chính phủ, các bộ, ban, ngành và nhân dân trên cả nước rất quan tâm. Bởi lẽ, chủ thể gây ra hậu quả oan sai là những người được giao nhiệm vụ đấu tranh phòng, chống tội phạm - những người nắm giữ cán cân công lý lại trực tiếp xâm hại đến quyền con người, quyền công dân dẫn đến bỏ lọt tội phạm, làm oan người vô tội, gây ảnh hưởng đến uy tín của các cơ quan bảo vệ pháp luật, làm suy giảm lòng tin của nhân dân đối với Đảng, Nhà nước, ảnh hưởng đến sự nghiêm minh của pháp luật.

Có thể khẳng định, trong những năm qua, báo chí - truyền thông đã khẳng định và phát huy vai trò của mình góp phần bảo vệ quyền con người, quyền công dân trong đó có việc thông tin và phát hiện những vụ án oan sai. Nhiều vụ án có dấu hiệu “sai”, nhờ sự vào cuộc của báo chí, với những phân tích, lập luận ở các góc độ khác nhau, tạo dư luận xã hội nhằm làm cho các CQTHTT điều tra, xem xét lại vụ án và có những quyết định “đúng người, đúng tội”. Tuy nhiên, hiện nay số lượng bài viết về vấn đề án oan sai chưa nhiều. Vấn đề đặt ra là: Chế độ trong việc cung cấp thông tin của các CQTHTT cho báo chí là gì? Làm thế nào để báo chí Việt Nam tiếp cận thông tin một cách thuận lợi, chính xác nhằm phát huy mạnh mẽ, tích cực hơn nữa sức mạnh của ngòi bút nhằm điều tra, phát hiện những vụ án oan sai và đưa ra ánh sáng công luận? Báo chí cần khai thác về đề tài này như thế nào để phát huy vị trí, vai trò, xứng đáng là cơ quan thông tin, giám sát và phản biện xã hội trước những vấn đề tiêu cực trong cuộc sống, nhằm bảo vệ quyền con người?...

Hiện nay, các công trình nghiên cứu về báo chí với vấn đề án oan sai tại Việt Nam chưa nhiều. Do đó, NCS lựa chọn đề tài luận án “*Báo chí với vấn đề án oan sai hiện nay*” là có tính cấp thiết cả về lý luận và thực tiễn.

2. Mục đích nghiên cứu và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu của luận án

Trên cơ sở lý luận về chức năng của báo chí trong đời sống xã hội, luận án phân tích thực trạng thông tin về vấn đề án oan sai hiện nay, đánh giá những thành công, hạn chế, từ đó đưa ra các giải pháp và khuyến nghị nhằm nâng cao chất lượng thông tin của báo chí với vấn đề án oan sai.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được những mục đích nghiên cứu như trên, luận án tập trung thực hiện những nhiệm vụ nghiên cứu cụ thể như sau:

Một là, tổng quan tình hình nghiên cứu trong và ngoài nước liên quan đến đề tài, làm rõ các vấn đề đã được nghiên cứu.

Hai là, luận án tiến hành hệ thống hóa và phân tích cơ sở lý luận và thực tiễn về báo chí với vấn đề án oan sai và các khái niệm: báo chí, án oan sai, vấn đề án oan sai. Đặc biệt, luận án tập trung phân tích các lý thuyết truyền thông, một số lý thuyết trong lĩnh vực luật học, đạo đức học; mối quan hệ giữa các lĩnh vực nghiên cứu này trong tác phẩm báo chí nhằm chỉ ra cách thể hiện của thông điệp về vấn đề án oan sai trên các kênh báo chí được quan sát và tác động của báo chí với vấn đề án oan sai đối với công chúng.

Ba là, luận án tiến hành thu thập thông tin về số lượng, nội dung, hình thức thông tin về vấn đề án oan sai nhằm đánh giá thực trạng về vấn đề án oan sai trên các kênh báo chí hiện nay.

Bốn là, luận án đề xuất các vấn đề cần tiếp tục nghiên cứu và các giải pháp góp phần nâng cao chất lượng thông tin của báo chí với vấn đề án oan sai hiện nay.

3. Câu hỏi nghiên cứu và giả thuyết nghiên cứu

3.1. Câu hỏi nghiên cứu

Để cụ thể hóa những mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu như trên, luận án tập trung trả lời 4 câu hỏi nghiên cứu chính như sau:

Câu hỏi 1: Vấn đề án oan sai được thể hiện như thế nào trên các kênh báo chí được quan sát?

Câu hỏi 2: Đối với vấn đề án oan sai, báo chí hiện nay mới phản ánh hay thực sự đeo bám vấn đề nhằm giám sát và phản biện xã hội? Thế mạnh thông tin về vấn đề án oan sai thuộc về báo nội chính hay các báo không phải của khối nội chính?

Câu hỏi 3: Thông qua vấn đề án oan sai, báo chí đã thể hiện được chức năng như thế nào đối với đời sống xã hội và đáp ứng nhu cầu thông tin của công chúng ra sao?

Câu hỏi 4: Những vấn đề gì đang đặt ra đối với báo chí trong việc thông tin về vấn đề án oan sai và cần những giải pháp gì để nâng cao chất lượng thông tin của báo chí trong lĩnh vực này?

3.2. Giả thuyết nghiên cứu

Trước khi tập trung nghiên cứu luận án, NCS đề ra các giả thuyết nghiên cứu cụ thể như sau:

Giả thuyết 1: Vấn đề án oan sai được thông tin đa dạng trên các báo, trong đó: Nội dung thông điệp tập trung vào các vụ án có dấu hiệu oan sai; hình thức thông tin chủ yếu bằng thể loại là phóng sự và phản ánh.

Giả thuyết 2: Báo chí đã đồng hành để điều tra, phát hiện về các vụ án oan sai, trong đó, thể mạnh khai thác về mảng đề tài này thuộc báo chí khối nội chính.

Giả thuyết 3: Vấn đề án oan sai trên báo chí đã đáp ứng nhu cầu thông tin của công chúng. Thông qua vấn đề án oan sai, báo chí đã thể hiện đa dạng các chức năng khác nhau trong đời sống xã hội, trong đó, chức năng thông tin và chức năng giám sát và phản biện xã hội là các chức năng quan trọng nhất của báo chí với vấn đề án oan sai.

Giả thuyết 4: Chủ đề án oan sai trên báo chí nhận được sự quan tâm đặc biệt của tất cả các đối tượng: Cơ quan báo chí, cơ quan bảo vệ pháp luật, phóng viên, bạn đọc... Tuy nhiên thông tin về vấn đề này, bên cạnh những thuận lợi, báo chí cũng gặp không ít khó khăn, cản trở cần có các giải pháp đồng bộ góp phần nâng cao chất lượng thông tin của báo chí trong thời gian tới.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là thông tin báo chí với vấn đề án oan sai ở Việt Nam hiện nay.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi nghiên cứu của luận án cụ thể như sau:

- Tổng quan các công trình nghiên cứu trong nước và trên thế giới về báo chí với lĩnh vực tư pháp nói chung và báo chí với vấn đề án oan sai nói riêng.

- Đối với các kênh báo chí khảo sát: Khảo bài viết về vấn đề án oan sai trên 05 tờ báo: Báo Bảo vệ pháp luật; Báo Lao động; Báo Công an nhân dân điện tử; Báo Pháp luật điện tử và Báo Tuoitre.vn.

Thời gian khảo sát của luận án: 10 năm (từ tháng 01/2010 đến tháng 12/2019). Tuy nhiên, trong một số vụ án điển hình, thời gian khảo sát của luận án sẽ đi theo vụ việc ở từng năm.

- Đối với phỏng vấn sâu: Luận án phỏng vấn 11 chuyên gia thuộc 04 nhóm đối tượng.

- Đối với các vụ án oan sai cụ thể trong diện khảo sát: Luận án đi sâu khảo sát về 05 vụ án oan sai và có dấu hiệu oan sai đã và đang được báo chí phản ánh.

5. Phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu

5.1. Phương pháp luận

Đề tài nghiên cứu của luận án được thực hiện trên cơ sở kết hợp lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin; tư tưởng Hồ Chí Minh, các chủ trương, đường lối, quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam, pháp luật của Nhà nước về báo chí và vai trò của báo chí trong đời sống xã hội.

Đây là một đề tài nghiên cứu có tính liên ngành (Báo chí học, luật học, đạo đức học...). Để phù hợp với nhiệm vụ nghiên cứu, luận án sử dụng hệ thống lý thuyết của báo chí học; hệ thống lý thuyết luật học liên quan đến vấn đề án oan sai và một số vấn đề thuộc lĩnh vực đạo đức học làm cơ sở nghiên cứu của luận án.

5.2. Phương pháp nghiên cứu

Luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu chính như sau: Phương pháp nghiên cứu tài liệu; Phương pháp phỏng vấn sâu; Phương pháp phân tích nội dung; Phương pháp sử dụng bảng hỏi Alket; Phương pháp nghiên cứu trường hợp; Phương pháp so sánh.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

6.1. Ý nghĩa lý luận của luận án

Luận án là một trong những công trình đầu tiên trong lĩnh vực báo chí học nghiên cứu có tính hệ thống, toàn diện về báo chí với vấn đề án oan sai. Kết quả nghiên cứu góp phần cung cấp thêm cho các nhà nghiên cứu góc nhìn tổng quan về vấn đề án oan sai nói chung và vấn đề án oan sai trên báo chí nói riêng. Đồng thời, luận án cung cấp những luận giải khoa học cho việc đánh giá chất lượng thông tin về vấn đề án oan sai trên báo chí nói chung và các kênh báo chí được quan sát nói riêng.

6.2. Ý nghĩa thực tiễn của luận án

Soi chiếu các lý thuyết vào công trình nghiên cứu, luận án đã góp phần đánh giá chất lượng nội dung thông tin về vấn đề án oan sai và tác động của thông tin về vấn đề án oan sai đối với công chúng. Do đó, luận án là cơ sở, tài liệu tham khảo đối với các cơ quan báo chí, đội ngũ nhà báo, CQTHTT và đối với các nhà nghiên cứu trong lĩnh vực báo chí.

7. Điểm mới của luận án

Về mặt lý luận: Luận án sử dụng hệ thống lý thuyết liên ngành làm khung phân tích trong công trình nghiên cứu về vấn đề án oan sai trên báo chí là một hướng đi mới nhằm góp phần làm sáng tỏ hơn vai trò của báo chí trong đời sống xã hội tại Việt Nam.

Về mặt thực tiễn: Những kết quả nghiên cứu của luận án góp phần đánh giá và đề xuất giải pháp nâng cao chất lượng thông tin về vấn đề án oan sai trên báo chí hiện nay. Đồng thời, kết quả nghiên cứu của luận án có thể gợi mở ra những hướng nghiên cứu mới cho các công trình nghiên cứu tiếp theo về chủ đề về báo chí với lĩnh vực tư pháp.

8. Kết cấu của luận án

Luận án ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Tài liệu tham khảo, Phụ lục còn có 4 chương được trình bày theo thứ tự sau:

CHƯƠNG 1: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

1.1. Các công trình nghiên cứu trên thế giới

1.1.1. Nghiên cứu lý luận về vai trò, chức năng, tác động của báo chí trong đời sống xã hội

Nghiên cứu về *vai trò, chức năng của báo chí* có các công trình nghiên cứu tiêu biểu sau: Robert K.Merton; Lasswell, 1948; Zelitzer, 2004; McQuail, 2005... Ngoài ra, một số công trình nghiên cứu của các tác giả nước ngoài tập trung vào một hoặc một số vai trò, chức năng quan trọng của báo chí, tiêu biểu như nghiên cứu của Bùi Phương Dung, Vương Cường Hoa (Trung Quốc), Kern Christan (Austria)...

Nghiên cứu về cơ chế tác động của truyền thông đại chúng, có các công trình nghiên cứu của: Harold Lasswell, Claude Shannon và Weaver (1949)...

1.1.2. Nghiên cứu chuyên sâu về báo chí với lĩnh vực tư pháp

Các công trình nghiên cứu tiêu biểu trong lĩnh vực này có: Greer.C và Reiner; Patricia Easteal, Lorana Bartels, Noni Nelson, Kate Holland; nghiên cứu về mối quan hệ giữa truyền thông và tư pháp hình sự của Dennis, Ray Surette...

1.1.3. Nghiên cứu về vấn đề án oan sai từ góc nhìn báo chí học

1.1.3.1. Nghiên cứu về cách thức, phương thức phản ánh và thông điệp của báo chí

Đã có nhiều công trình nghiên cứu về tác động của báo chí đối với vấn đề án oan sai, tiêu biểu như các công trình nghiên cứu của Lisa Bell, Bruce Fisher, David J. Krajicek, Katherine Rozad, Eza Bella Zakirova...

1.1.3.2. Nghiên cứu về trách nhiệm xã hội, kỹ năng, nghiệp vụ và đạo đức nghề nghiệp

Nghiên cứu về vấn đề án oan sai đã được một số học giả trên thế giới phân tích từ góc nhìn về vai trò, trách nhiệm và kỹ năng nghiệp vụ, đạo đức nghề nghiệp của nhà báo. Trong đó, tiêu biểu là nghiên cứu của Sam Poyser đã chỉ ra cách thức mà nhà báo tham gia vào các vụ án oan sai và 18 đặc điểm cá nhân mà các nhà báo xác định là quan trọng để thành công trong việc điều tra về các sai sót của công lý.

1.1.3.3. Nghiên cứu về công chúng và dư luận xã hội với vấn đề án oan sai

Tiếp cận từ hướng nghiên cứu này có các công trình nghiên cứu của nhóm tác giả gồm Marvin Zalman, Matthew J. Larson, and Brad Smith; các tác giả Marvin Zalman, Julia Carrano; Clow và cộng sự; Lauren Chancellor...

1.1.4. Nghiên cứu án oan sai từ góc độ các ngành khoa học xã hội

Án oan sai là vấn đề được nghiên cứu trên rất nhiều từ các góc độ khác nhau, trong đó, nghiên cứu về vấn đề này tập trung chủ yếu ở 03 phương diện sau: Tư pháp hình sự, xã hội học và tâm lý học.

1.2. Tổng quan các công trình nghiên cứu tại Việt Nam

1.2.1. Các công trình nghiên cứu về vai trò, chức năng và cơ chế tác động của báo chí

Bàn về vai trò, chức năng của báo chí truyền thông đã được nhiều tác giả đề cập, trong đó có một số công trình nghiên cứu tiêu biểu: Cuốn “Cơ sở lý luận báo chí” của Khoa báo chí, Đại học Tuyên giáo; công trình nghiên cứu của tác giả Hà Minh Đức, Dương Xuân Sơn, Đinh Văn Hương, Trần Quang, Tạ Ngọc Tấn, Nguyễn Văn Dũng...

1.2.2. Các công trình nghiên cứu chuyên sâu về báo chí với lĩnh vực tư pháp

Các công trình nghiên cứu của các tác giả tiêu biểu như: Đào Tri Úc và cộng sự; Nguyễn Huy Phượng; Đỗ Đức Minh...

1.2.3. Các công trình nghiên cứu về vấn đề án oan sai từ góc nhìn báo chí học

Tại Việt Nam, có các công trình nghiên cứu tiêu biểu của: Nguyễn Trường Giang; Trịnh Phong Chương; Đặng Thị Thu Hương chủ biên...

1.2.4. Nghiên cứu về vấn đề án oan sai từ góc độ các ngành khoa học xã hội

Từ góc độ này có các công trình nghiên cứu tiêu biểu của tác giả: Quang Minh; Nguyễn Văn Tuấn; Khổng Ngọc Sơn...

1.3. Tóm lược tổng quan nghiên cứu và những vấn đề đặt ra

1.3.1. Về hướng tiếp cận vấn đề nghiên cứu

Các công trình chưa làm rõ được thực trạng phản ánh của báo chí về mảng đề tài này dựa trên những số liệu khảo sát cụ thể ở các loại hình báo chí, do đó chưa đánh giá được một cách toàn diện, sâu sắc những vai trò của báo chí khi thông tin về vấn đề án oan sai. Đặc biệt, chưa có công trình nghiên cứu nào lựa chọn tiếp cận nghiên cứu về báo chí với vấn đề án oan sai dựa trên góc độ tiếp cận liên ngành.

1.3.2. Về phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu

Trên cơ sở kế thừa các kết quả của các công trình nghiên cứu đã công bố, căn cứ vào mục đích nghiên cứu đã xác định, luận án tiếp tục đi sâu nghiên cứu về các vấn đề sau:

Một là, luận án luận giải cơ sở lý luận và căn cứ chính trị, pháp lý về báo chí với vấn đề án oan sai.

Hai là, luận án khảo sát, đánh giá thực trạng thông tin của báo chí về vấn đề án oan sai và khảo sát đánh giá của công chúng về vấn đề án oan sai trên báo chí hiện nay để có thể đánh giá một cách toàn diện, sâu sắc về những thành công, hạn chế của báo chí đối với vấn đề án oan sai tại Việt Nam.

Ba là, luận án tìm hiểu một số vấn đề đặt ra ảnh hưởng đến báo chí đối với vấn đề án oan sai hiện nay, trên cơ sở đó đưa ra các giải pháp và khuyến nghị nhằm nâng cao chất lượng thông tin của báo chí đối với vấn đề án oan sai tại Việt Nam.

CHƯƠNG 2:

CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ CĂN CỨ CHÍNH TRỊ, PHÁP LÝ VỀ BÁO CHÍ VỚI VẤN ĐỀ ÁN OAN SAI

2.1. Hệ thống khái niệm cơ bản

2.1.1. Báo chí

Báo chí là một bộ phận cấu thành của truyền thông đại chúng, bao gồm báo in, báo điện tử, phát thanh, truyền hình, hoạt động dựa trên tôn chỉ, mục đích được Nhà nước cấp phép, thông tin về các sự kiện diễn ra trong đời sống xã hội.

2.1.2. Án oan sai

Án oan sai là những vụ án đã được thực hiện các bước điều tra, truy tố, xét xử, thậm chí đã được thi hành án nhưng do các chủ thể hoặc cá nhân tiến hành các hoạt động đó không thực hiện đúng, đầy đủ các trình tự, thủ tục, yêu cầu theo quy định của pháp luật hoặc do những nhận định sai lầm trong hoạt động điều tra, truy tố, xét xử dẫn đến hệ quả là bỏ lọt người phạm tội, bỏ lọt tội phạm hoặc dẫn đến làm sai lệch bản chất của vụ án, kết án nhầm người vô tội.

2.1.3. Vấn đề án oan sai

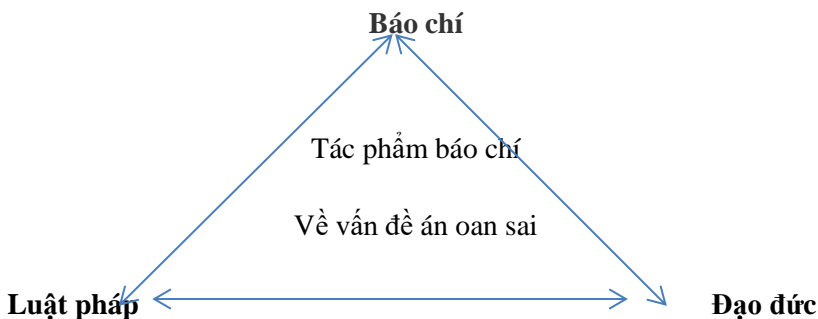
Vấn đề án oan sai được hiểu là những điều cần được xem xét, nghiên cứu, giải quyết liên quan đến án oan sai. Theo đó có thể thấy, vấn đề án oan sai là một nội hàm rất rộng, không chỉ khu biệt trong các vụ án oan sai cụ thể mà được mở rộng từ các vấn đề liên quan.

2.2. Chức năng của báo chí đối với vấn đề án oan sai

Chức năng của báo chí đối với vấn đề án oan sai là cách can thiệp của báo chí về vấn đề án oan sai trong hoạt động tố tụng nhằm thông tin đến công chúng về các quy định của pháp luật về vấn đề án oan sai, các vụ án oan sai hoặc có dấu hiệu oan sai nhằm tạo dư luận xã hội, qua đó góp phần giám sát các hoạt động tố tụng, đồng thời bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của con người trong xã hội.

2.3. Môi quan hệ giữa đạo đức, luật pháp và báo chí

Để đánh giá chất lượng của các tác phẩm báo chí (đặc biệt là tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai) cần nhìn nhận trong mối tương quan giữa đạo đức - báo chí và luật pháp, trong đó có thể sơ đồ hóa theo trục quan hệ như sau:

2.4. Một số lý thuyết nghiên cứu báo chí - truyền thông áp dụng trong đề tài

2.4.1. Lý thuyết Thiết lập chương trình nghị sự

Lý thuyết Thiết lập chương trình nghị sự sẽ là khung lý luận để luận án đánh giá về hai nhóm vấn đề sau:

Thứ nhất, lý thuyết Thiết lập chương trình nghị sự là cơ sở để NCS tìm hiểu báo chí Việt Nam đã sắp đặt chương trình nghị sự như thế nào về vấn đề án oan sai. Để làm rõ vấn đề này NCS đi sâu tìm hiểu, phân tích nội dung thông điệp về vấn đề án oan sai để tìm hiểu chủ đề này được báo chí thông tin như thế nào.

Thứ hai, từ lý thuyết này, NCS đi sâu đánh giá những tác động của báo chí đối với xã hội thông qua cách thiết lập chương trình nghị sự về vấn đề án oan sai. Để làm rõ nội dung này, NCS phân tích cách thức thiết lập chương trình nghị sự của báo chí, phân tích nhu cầu của công chúng khi tìm hiểu về vấn đề này và đánh giá cách thức thiết lập chương trình nghị sự của báo chí đã phù hợp với nhu cầu xã hội, thể chế và đúng với các quy định của pháp luật Việt Nam hay chưa?

2.4.2. Lý thuyết đóng khung

Với lý thuyết này, áp dụng vào công trình nghiên cứu, NCS sẽ làm sáng tỏ các vấn đề cụ thể sau:

Thứ nhất, thông tin về vấn đề án oan sai, báo chí Việt Nam đã thực hiện việc đóng khung tin tức như thế nào trên khía cạnh nội dung và hình thức?

Thứ hai, các yếu tố ảnh hưởng đến việc đóng khung của báo chí về vấn đề án oan sai? Việc đóng khung đó có tác động cụ thể như thế nào đến vai trò của báo chí khi phản ánh về chủ đề án oan sai?

2.4.3. Lý thuyết Sử dụng và hài lòng

Lý thuyết này có vai trò rất quan trọng trong nghiên cứu của luận án. Từ lý thuyết này, NCS sẽ tiến hành khảo sát công chúng để chỉ ra công chúng đã tiếp cận các phương tiện truyền thông để tìm hiểu về vấn đề án oan sai như thế nào? Các phương tiện truyền thông nào được công chúng quan tâm và tin tưởng khi cần nắm bắt thông tin về chủ đề này? Các phương tiện truyền thông hiện nay đã đáp ứng được nhu cầu tìm kiếm tin tức của công chúng về chủ đề này chưa?

2.4.4. Lý thuyết Không gian công cộng

Vận dụng lý thuyết Không gian công cộng vào nghiên cứu, luận án chỉ ra rằng, báo chí là một không gian công cộng để thảo luận, trao đổi ý kiến về vấn đề án oan sai, trở thành cầu nối trung gian giữa công dân (chủ yếu là nạn nhân và gia đình của người bị oan sai) với các cơ quan chức năng, buộc các cơ quan chức năng (trong đó, chủ yếu là các CQTT) phải chịu trách nhiệm trước xã hội, trước cộng đồng.

2.5. Căn cứ chính trị, pháp lý của đề tài

2.5.1. Quan điểm của Đảng và Nhà nước về vấn đề án oan sai

Luận án lấy căn cứ từ các bản Hiến pháp qua các thời kỳ, đặc biệt là Hiến pháp năm 2013;

2.5.2. Quy định của pháp luật về phòng chống oan sai trong hoạt động tố tụng

Đối với nước ta, phòng, chống oan sai là một chủ trương quan trọng, nhất quán của Đảng ta đặt ra cho công tác tư pháp. Từ các quy định của Bộ luật Hồng Đức của Lê Thánh Tông ban hành năm 1843 đến các quy định của Bộ luật Hình sự năm 2015 (bổ sung năm 2017) hiện hành đều có các quy định rất chặt chẽ nhằm hạn chế tối đa tình trạng án oan sai. Với vai trò

và chức năng của mình, việc báo chí vào cuộc thông tin, phản ánh, điều tra, phát hiện các vụ án oan sai là thực hiện đúng với chủ trương, đường lối của Đảng, pháp luật của Nhà nước Việt Nam, góp phần hạn chế án oan sai.

2.6 Tình hình án oan sai tại Việt Nam hiện nay

Thời gian qua, dưới sự chỉ đạo quyết liệt của Đảng, Nhà nước, chất lượng hoạt động tố tụng ở nước ta không ngừng được nâng cao, hệ thống pháp luật không ngừng được cải thiện đáp ứng yêu cầu thực tiễn trong tình hình mới. Tuy nhiên, tình trạng oan sai còn xảy ra ở một số nơi, đặc biệt là các vụ án nghiêm trọng, đặc biệt nghiêm trọng, để lại những hậu quả to lớn về vật chất, tinh thần, uy tín của người bị oan, làm giảm niềm tin của quần chúng nhân dân vào việc thực thi quyền lực nhà nước của các cơ quan chức năng.

2.7. Tiêu chí đánh giá báo chí với vấn đề án oan sai hiện nay

2.7.1. Căn cứ để xây dựng tiêu chí

Một là, căn cứ vào các quan điểm của Đảng, pháp luật của Nhà nước về vấn đề án oan sai và chức năng của báo chí đối với các vấn đề xảy ra trong xã hội nói chung và vấn đề án oan sai nói riêng.

Hai là, căn cứ vào các yếu tố của quá trình truyền thông nói chung và yếu tố của quá trình thông tin về vấn đề án oan sai trên báo chí nói riêng. Quá trình truyền thông gồm nhiều yếu tố, tuy nhiên, luận án lấy căn cứ để xác định tiêu chí phân tích tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai gồm: nguồn tin, thông điệp, công chúng là những căn cứ chủ yếu.

Ba là, căn cứ vào kết quả các công trình nghiên cứu khoa học về báo chí với vấn đề án oan sai đã được công bố.

Bốn là, căn cứ vào thực trạng vấn đề án oan sai trong hoạt động tố tụng của nước ta hiện nay được thể hiện trong các báo cáo của các cơ quan chức năng và hoạt động truyền thông về vấn đề án oan sai trên báo chí ở nước ta hiện nay.

2.7.2. Tiêu chí đánh giá báo chí với vấn đề án oan sai hiện nay

(1) Tiêu chí đánh giá về nội dung tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai; (2) Tiêu chí đánh giá về phương thức thông tin về vấn đề án oan sai; (3) Tiêu chí đánh giá về tác động của báo chí với vấn đề án oan sai.

2.7.3. Các yếu tố tác động đến chất lượng thông tin về vấn đề án oan sai

Luận án xác định các yếu tố tác động đến chất lượng thông tin về vấn đề án oan sai, bao gồm: (1) các yếu tố tác động thuộc về môi trường; (2) các yếu tố thuộc về quá trình truyền thông; (3) các yếu tố thuộc về nguồn nhân lực

CHƯƠNG 3: THỰC TRẠNG VẤN ĐỀ ÁN OAN SAI TRÊN BÁO CHÍ HIỆN NAY

3.1. Nội dung, hình thức tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai trên báo chí hiện nay

3.1.1. Nội dung

3.1.1.1. Nội dung các tác phẩm báo chí về chủ đề “vụ án oan sai”

Thông tin về vụ án oan sai là nội dung chủ đạo trên các báo. Kết quả thống kê cho thấy, hiện nay báo chí tập trung khai thác về chủ đề “vụ án oan sai” nghĩa là các vụ án đã được công nhận là oan sai theo thông cáo của các cơ quan chức năng (294 tin bài, chiếm 44,5%).

Trong đó, bên cạnh thông tin về nguyên nhân, hậu quả của vụ án oan sai, nội dung thông tin tập trung ở góc độ giải quyết hậu quả án oan sai: thông tin về vấn đề xin lỗi, bồi thường thiệt hại cho người bị oan sai; xử lý vi phạm đối với các cá nhân, tổ chức gây ra hậu quả án oan sai.

3.1.1.2. Nội dung các tác phẩm báo chí về chủ đề “vụ án có dấu hiệu oan sai”

Nội dung về chủ đề vụ án có dấu hiệu oan sai là nội dung được báo chí chú trọng đề cập và là nội dung tạo dư luận xã hội mạnh mẽ khi nói đến vấn đề án oan sai trên báo chí. Chủ đề “vụ án có dấu hiệu oan sai” có 224 tin, bài, chiếm 33,9%. Phát hiện và đưa các vụ án có dấu hiệu oan sai ra ánh sáng của công luận thể hiện chức năng rất quan trọng của báo chí “Giám sát và phản biện xã hội”.

3.1.1.3. Nội dung các tác phẩm báo chí về chủ đề “chủ trương, quan điểm của Đảng, pháp luật của Nhà nước liên quan đến vấn đề án oan sai”

Các bài viết về chủ trương, đường lối của Đảng, pháp luật của Nhà nước liên quan đến vấn đề án oan sai có 48 bài viết (chiếm 7,3%) trong tổng số các bài viết về vấn đề án oan sai được khảo sát trên báo chí. Các bài viết này thường tập trung trích dẫn hoặc đăng giới thiệu sơ lược về các văn bản pháp luật liên quan đến vấn đề án oan sai; phân tích khả năng áp dụng, những tồn tại, hạn chế, vướng mắc trong thực tiễn thi hành của các cơ quan và sự áp dụng đối với người dân.

Thông tin được đăng vào nhiều thời điểm khác nhau nhưng thường sẽ được xuất hiện với tần suất dày đặc trước các kỳ họp của Quốc hội, khi một điều luật hoặc một chính sách nào đó sắp được ban hành hoặc sắp có hiệu lực.

3.1.1.4. Nội dung các tác phẩm báo chí về chủ đề “công tác phòng, chống án oan sai”

Kết quả phòng, chống oan sai đã được phản ánh thông qua các tác phẩm báo chí, tuy nhiên chưa được các báo chú trọng, có tổng số 64 bài viết, chiếm 9,7% nội dung về vấn đề án oan sai trên các báo, trong đó, mỗi báo có sự quan tâm đến chi tiết này khác nhau.

Mặc dù có sự đa dạng trong các chủ đề khai thác và mỗi báo có sự lựa chọn khai thác để làm nổi bật về chủ đề nào đó, tuy nhiên các báo đều chú trọng làm nổi bật hai tuyến chân dung: Hình ảnh CQTHTT và hình ảnh nạn nhân của án oan sai. Trong cách thể hiện chân dung hai tuyến nhân vật này có những ưu và nhược điểm riêng.

Thông điệp báo chí về vấn đề án oan sai tập trung khai thác theo hai khía cạnh:

Một là, các phân tích, lập luận, đánh giá dựa trên các quy định của Đảng, pháp luật của Nhà nước là yếu tố cực kỳ quan trọng, tạo sức thuyết phục cho bài viết.

Hai là, phân tích từ góc độ đạo đức học, vấn đề án oan sai được báo chí tập trung khai thác dưới góc nhìn nạn nhân của vụ án, do đó nội dung thông điệp mang tính nhân văn, nhân đạo sâu sắc.

Đặc biệt, nhiều vụ án oan sai được các báo tiếp cận theo nhiều góc độ, có sự đan xen từ góc độ luật học và đạo đức học, do đó, thông điệp vừa có lý, vừa có tình, thu hút được sự quan tâm của độc giả.

3.1.2. Hình thức

3.1.2.1. Kết cấu tác phẩm báo chí

** Tiêu đề tác phẩm báo chí*

Tiêu đề bài viết quá dài vẫn là một hạn chế của các bài viết về vấn đề án oan sai, đặc biệt các bài viết lại liên quan đến các kiến thức về pháp luật thì rất khó để lại ấn tượng cho bạn đọc.

** Cách triển khai nội dung của thông điệp về vấn đề án oan sai*

Khác với một số đề tài khác, cách triển khai đề tài về vấn đề án oan sai, các bài viết chú trọng triển khai các luận điểm và phân tích thuyết phục

bạn đọc bằng sắp xếp linh hoạt số liệu và trích dẫn từ các cơ quan có uy tín hoặc từ luật sư, nạn nhân của án oan sai.

* Kết thúc vấn đề

Đa số các bài viết về vấn đề án oan sai là các kiến nghị, giải pháp gửi đến các cơ quan chức năng (347 bài viết, chiếm 52,5%). Các kiến nghị, giải pháp này được rút ra từ các luận điểm, luận chứng, luận cứ đã được phân tích và chỉ ra ở phần nêu và triển khai vấn đề. Tuy nhiên, cũng có những bài viết kết thúc rất mở, tạo niềm tin cho người đọc.

3.1.2.2. Thể loại báo chí thể hiện thông điệp

Có sự đa dạng trong thể loại báo chí về vấn đề án oan sai, tuy nhiên, kết quả khảo sát cũng cho thấy: Tồn tại sự mất cân đối giữa các thể loại báo chí về vấn đề án oan sai. Cụ thể, các báo mới chỉ khai thác về vấn đề án oan sai ở nhóm thông tấn (39,2% tin, 39% bài phản ánh), trong khi đó xã luận chiếm 2,1%, bình luận chiếm 3,0%.

3.1.2.3. Ngôn ngữ thể hiện thông điệp về vấn đề án oan sai trên báo chí

Các tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai đã bước đầu sử dụng ngôn ngữ nhiều cửa thông tin nhưng “ở mức đơn giản”. Ngôn ngữ văn bản text vẫn là chủ yếu ở các bài viết về vấn đề án oan sai.

3.1.2.2. Cách truyền thông điệp về vấn đề án oan sai trên báo chí

* Số lượng, tần suất, thời điểm xuất hiện thông điệp về vấn đề án oan sai trên báo chí

Báo Tuoitre.vn đứng đầu về số lượng tin, bài trong 10 năm (279 tin, bài chiếm 42,2%), báo Cand.com.vn có lượng tin, bài ít nhất (52 tin, bài chiếm 7,9%). Báo Bảo vệ pháp luật có 144 tin, bài (chiếm 21,8%), Baophapluat.vn có 129 tin, bài (chiếm 19,5%) và báo Lao động có 57 tin bài (chiếm 8,6%).

* Cách tổ chức chuyên trang, chuyên mục

Ở mỗi báo, cách thức bố trí chuyên trang, chuyên mục khác nhau, điều này thể hiện cách thức đóng khung thông tin của mỗi báo cũng có sự khác nhau.

3.2. Đánh giá của công chúng về báo chí với vấn đề án oan sai

3.2.1. Thông tin chung về đối tượng công chúng trong diện khảo sát

Để phân tích đánh giá của công chúng về vấn đề án oan sai trên báo chí hiện nay, NCS đã thực hiện phát 300 phiếu hỏi công chúng ở 3 miền Bắc, Trung, Nam (Hà Nội, Nghệ An, Bình Dương) ở cả khu vực nông thôn

và thành thị. Kết quả, chúng tôi thu được 278 phiếu khảo sát có các phương án trả lời hợp lệ. Với tổng mẫu khảo sát có 100% phiếu trả lời đều biết về vấn đề án oan sai, trong đó có 80 phiếu (28,8%) người trả lời quan tâm về vấn đề án oan sai trên báo in và 196 (70,5%) phiếu trả lời quan tâm đến vấn đề án oan sai trên báo điện tử.

3.2.2. Đánh giá của công chúng về vấn đề án oan sai trên báo chí

Các nội dung thông tin về chủ đề án oan sai được công chúng đón đọc trên tất cả các phương diện. Mặc dù độ biến thiên về mức độ quan tâm đến nội dung thông tin về vấn đề án oan sai là không lớn trong mẫu nghiên cứu, nhưng nội dung liên quan đến nạn nhân của án oan sai được bạn đọc quan tâm đón đọc nhiều nhất.

Kết quả khảo sát cho thấy, công chúng đánh giá rất cao nội dung thông tin về vấn đề án oan sai trên báo chí; hình thức thông tin về vấn đề án oan sai trên báo chí hiện nay là khá phong phú, thể hiện ở giá trị trung bình của thang đo và độ lệch chuẩn đều ở mức độ thấp.

3.2.3. Đánh giá tác động của vấn đề án oan sai đối với công chúng

Báo chí về vấn đề án oan sai vừa cung cấp cho bạn đọc các thông tin về sự kiện vấn đề, vừa định hướng cho bạn đọc các chủ trương của Đảng, pháp luật về công tác phòng, chống oan sai.

3.2.4. Hiệu quả, tác động của vấn đề án oan sai đối với công chúng

Đa số công chúng đều cho rằng: Báo chí đã hoàn thành nhiệm vụ thông tin tới bạn đọc (171 ý kiến, chiếm 33,6% tổng số các ý kiến lựa chọn và chiếm 61,5% so với tổng số phiếu khảo sát). Công chúng cũng đánh giá rất cao vai trò của báo chí góp phần quan trọng giúp người bị oan sai được trả lại công bằng (133 ý kiến chiếm 26,1% tổng số các ý kiến lựa chọn và chiếm 47,8% so với tổng số phiếu khảo sát). Vai trò giám sát và phản biện xã hội của báo chí với vấn đề án oan sai chưa được công chúng đánh giá cao (71 ý kiến chiếm 13,9% tổng số các ý kiến lựa chọn và chiếm 25,5% so với tổng số phiếu khảo sát).

3.3. Đánh giá về thành công và hạn chế

3.3.1. Thành công

Một là, xét về nội dung thông tin: vấn đề án oan sai đã được báo chí thông tin đa dạng, phong phú trên nhiều chủ đề khác nhau giúp bạn đọc hiểu được về vấn đề án oan sai trong thực tiễn, trong đó nội dung thông điệp tập

trung vào các vụ án oan sai (đặc biệt là vấn đề giải quyết hậu quả của án oan sai) và các vụ án có dấu hiệu oan sai.

Hai là, về hình thức thể hiện: các báo đã có sự đầu tư về hình thức tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai, tạo nên những đả trung riêng của chủ đề phản ánh.

Ba là, vấn đề án oan sai là một trong những nội dung được các báo quan tâm khai thác, trong một số vụ án nghiêm trọng, đặc biệt nghiêm trọng, báo chí đã đồng hành điều tra, phát hiện các dấu hiệu oan sai.

Bốn là, vấn đề án oan sai trên báo chí đã đáp ứng được nhu cầu thông tin của công chúng.

3.3.2. Hạn chế của báo chí trong phản ánh về vấn đề án oan sai

Thứ nhất, báo chí chưa có nhiều tác phẩm viết về vấn đề án oan sai.

Thứ hai, chưa có nhiều bài viết sắc sảo với những lập luận chặt chẽ nên mặc dù một số báo đã đầu tư viết về mảng án oan sai (thể hiện qua số lượng các bài phóng sự điều tra, phản ánh chiếm số lượng lớn như báo Tuoitre online, Pháp luật điện tử, Lao Động) nhưng chưa tạo được dư luận đủ lớn để gây ảnh hưởng mạnh mẽ đến cơ quan tư pháp cũng như lãnh đạo Đảng, Nhà nước.

Thứ ba, đã tồn tại yếu tố “phản chức năng” khi phản ánh về vấn đề án oan sai trên báo chí.

Thứ tư, hình thức thể hiện của các bài viết chưa phong phú, đa dạng.

3.3.3. Nguyên nhân của những thành công và hạn chế

3.3.3.1. Nguyên nhân của những thành công

- Có sự quan tâm, chỉ đạo sâu sắc của Đảng, Nhà nước với các chủ trương, chính sách cụ thể.

- Hiện nay, đề tài về vấn đề án oan sai ngày càng được các báo quan tâm khai thác (nếu so với 10 năm trước (2001 - 2009), số lượng bài viết về vấn đề án oan sai trên báo đã có sự tăng đáng kể) .

- Tác nghiệp về chủ đề này báo chí nhận được sự quan tâm, giúp đỡ của đồng đạo người dân.

- Dân tộc ta từ ngàn đời đã có truyền thống “lá lành đùm lá rách”, tấm lòng nhân đạo, yêu thương và luôn biết san sẻ.

- Đội ngũ làm báo có bản lĩnh chính trị vững vàng, có trình độ chuyên môn tốt, có tinh thần, trách nhiệm xã hội và một trong số đó dám dấn thân bảo vệ công lý, bảo vệ lẽ phải.

3.3.3.2. Nguyên nhân của những hạn chế

Một là, nguyên nhân xuất phát từ các yếu tố tổ thuộc về môi trường.

Hai là, nguyên nhân xuất phát từ quá trình truyền thông

Ba là, nguyên nhân xuất phát từ trình độ, nghiệp vụ của đội ngũ nhà báo

CHƯƠNG 4: CÁC VẤN ĐỀ ĐẶT RA VÀ GIẢI PHÁP NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG THÔNG TIN VỀ VẤN ĐỀ ÁN OAN SAI TRÊN BÁO CHÍ

4.1. Những vấn đề đặt ra

Một là, yêu cầu bảo đảm quyền tác nghiệp của nhà báo theo luật báo chí nhằm thực hiện chức năng của mình với tình trạng chưa đầy đủ, đồng bộ của hệ thống pháp luật

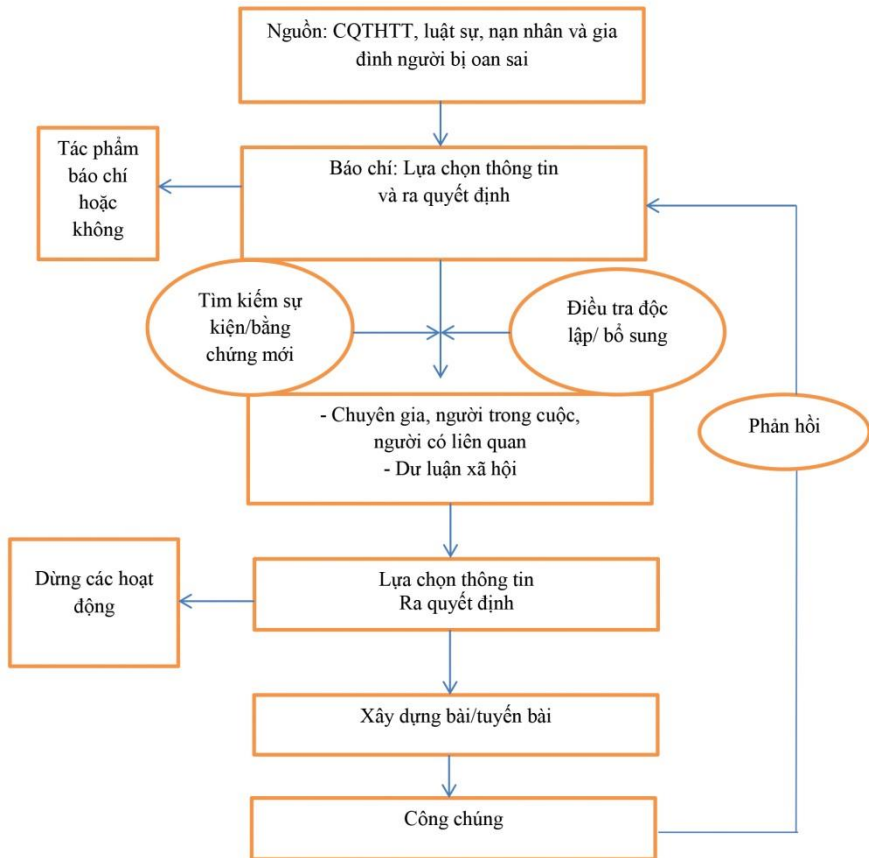
Hai là, yêu cầu, đòi hỏi thông tin đầy đủ, chính xác vụ án oan sai với năng lực cụ thể của nhà báo

Ba là, yêu cầu thực hiện đúng quy định pháp luật với tình trạng né tránh, suy thoái của một bộ phận cán bộ cơ quan công quyền

Bốn là, yêu cầu hiện đại hóa quy trình tác nghiệp với sự đầu tư trang bị còn hạn chế của các cơ quan báo chí

Năm là, những vấn đề đặt ra trong xu hướng tiếp cận thông tin của công chúng báo chí

4.2. Đề xuất mô hình thông tin báo chí với vấn đề án oan sai

4.3. Một số giải pháp và kiến nghị nhằm nâng cao chất lượng thông tin về vấn đề án oan sai

4.3.1. Một số giải pháp

4.3.1.1. Tăng cường sự lãnh đạo, chỉ đạo và quản lý báo chí trong thông tin về vấn đề án oan sai

4.3.1.2. Xây dựng cơ chế phối hợp trao đổi thông tin giữa cơ quan báo chí và CQTHTT

4.3.1.3. Đổi mới nội dung và hình thức phản ánh về vấn đề án oan sai

4.3.1.4. Mở rộng các kênh trao đổi thông tin thường xuyên giữa báo chí và bạn đọc

4.3.1.5. Xây dựng đội ngũ nhà báo phản biện về vấn đề án oan sai

4.3.2. Khuyến nghị

4.3.2.1. Đối với các cơ quan tiến hành tố tụng

4.3.2.2. Đối với các cơ quan quản lý nhà nước về báo chí

4.3.3. Đối với các cơ quan báo chí

4.3.4. Đối với đội ngũ phóng viên, biên tập viên

4.3.5. Đối với các cơ sở đào tạo báo chí

KẾT LUẬN

Án oan sai là hậu quả của những sai sót trong quá trình tố tụng của tất cả các quốc gia trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Trong những năm qua, Đảng, Nhà nước ta luôn quan tâm, lãnh đạo, chỉ đạo các cấp, các ngành, đặc biệt là các CQTHTT thực hiện đúng các quy trình của pháp luật, xử lý “đúng người, đúng tội”. Tuy nhiên, quá trình tố tụng của nước ta ở một số nơi vẫn còn tình trạng sai sót dẫn đến làm oan người vô tội. Hậu quả mà án oan sai để lại rất nặng nề đối với xã hội, nạn nhân và gia đình của họ. Sự tổn thất mà án oan sai mang lại không chỉ là tổn thất về sức khỏe, vật chất, tinh thần mà điều quan trọng đó là danh dự, uy tín, nhân phẩm của một con người, là mất đi “quyền được sống, được tự do, được mưu cầu hạnh phúc” của mỗi cá nhân. Vì vậy, sự vào cuộc của báo chí với vấn đề án oan sai không chỉ là thông tin về một vấn đề cụ thể xảy ra trong cuộc sống, mà quan trọng hơn, báo chí nói lên tiếng nói bênh vực quyền con người và mang tinh thần nhân văn, nhân đạo sâu sắc.

Quá trình tác nghiệp của báo chí đối với vấn đề án oan sai gặp rất nhiều khó khăn, vất vả, nhà báo và cơ quan báo chí cần phải cân nhắc, chọn lựa và có một quy trình tác nghiệp hiệu quả nhằm phát huy vai trò của báo chí đối với vấn đề án oan sai. Hiểu được lý do đó, NCS đã lựa chọn đề tài “Báo chí với vấn đề án oan sai hiện nay” để thực hiện quá trình nghiên cứu. Trong quá trình nghiên cứu, NCS đã lựa chọn một lượng mẫu nhất định mang tính điển hình, khái quát để thực hiện nhưng chưa thể đi sâu phân tích, phỏng vấn được nhiều nhóm công chúng và khảo sát đa dạng hóa các loại hình báo chí. Tuy nhiên, bằng cách tiếp cận nghiên cứu liên ngành: báo chí học, luật học và vận dụng các phương pháp nghiên cứu cụ thể: phương pháp nghiên

cứu tài liệu, phương pháp phân tích nội dung, phương pháp phỏng vấn sâu, phương pháp sử dụng bảng hỏi anket để điều tra công chúng và phương pháp nghiên cứu trường hợp, luận án đã làm rõ mục đích của đề tài nghiên cứu “Báo chí với vấn đề án oan sai hiện nay”. Từ các câu hỏi nghiên cứu, giả thuyết nghiên cứu, cơ sở lý luận, thực tiễn nghiên cứu, luận án đưa ra kết luận tổng quát về báo chí với vấn đề án oan sai như sau:

1. Tiếp cận các công trình nghiên cứu trong nước và trên thế giới để đi đến khẳng định: Báo chí với vấn đề án oan sai là chủ đề đã được một số học giả trên thế giới đề cập đến từ nhiều phương diện khác nhau, tuy nhiên, tại Việt Nam, chưa có nhiều công trình nghiên cứu về vấn đề này được tiếp cận ở góc độ báo chí học. Một số công trình nghiên cứu đã chỉ ra rằng, báo chí có tác động đến vấn đề án oan sai trên hai phương diện: báo chí góp phần làm giảm tỉ lệ án oan sai và báo chí góp phần làm tăng tỉ lệ án oan sai. Mặc dù chưa đi sâu nghiên cứu tác động của báo chí với vấn đề án oan sai trên phương diện này nhưng qua kết quả khảo sát tin, bài phản ánh trên báo chí và kết quả phỏng vấn sâu có thể thấy, hiện nay báo chí ở nước ta đã phát huy vai trò là nguồn thông tin chính yếu về vấn đề án oan sai và vai trò giám sát và phản biện xã hội trước các vấn đề bất cập trong cuộc sống, tuy nhiên, tác động của báo chí về vấn đề án oan sai đến các CQTHTT chưa nhiều, chưa rõ rệt.

2. Với câu hỏi thứ nhất “*Vấn đề án oan sai được thể hiện như thế nào trên các kênh báo chí được quan sát?*”, luận án đã tiến hành khảo sát 661 bài viết về vấn đề án oan sai trên 05 báo trong diện khảo sát và đưa ra kết luận: Nội dung phản ánh về vấn đề án oan sai rất đa dạng, phong phú, trong đó tập trung vào 04 chủ đề chính: Quan điểm của Đảng, pháp luật của Nhà nước về vấn đề án oan sai; công tác phòng, chống oan sai; các vụ án oan sai; các vụ án có dấu hiệu oan sai trong đó, chủ đề vụ án oan sai và vụ án có dấu hiệu oan sai được báo chí tập trung khai thác nhiều hơn cả. Báo chí với vấn đề án oan sai sử dụng đa dạng các thể loại báo chí (tin, phản ảnh, phóng sự, phóng sự điều tra, xã luận, bình luận) nhưng tin và bài phản ảnh là thể loại báo chí được sử dụng nhiều hơn cả... Số lượng bài viết chủ yếu là tin và bài phản ảnh về các vụ án oan sai đã xảy ra, vấn đề xin lỗi bồi thường. Số lượng các bài viết nhằm điều tra, phát hiện về án oan sai còn ít. Các bài viết về pháp luật chủ yếu là các bài viết bàn luận về dự thảo các luật của Quốc hội, ít các bài viết tư vấn, giải thích pháp luật. Điều này đã chứng tỏ giả thuyết nghiên cứu thứ nhất: “*Vấn đề án oan sai*

được phản ánh đa dạng trên các báo, trong đó: nội dung thông tin tập trung vào các vụ án oan sai, thể loại phản ánh chủ yếu dưới dạng tin và bài phản ánh”.

3. Với câu hỏi thứ hai của luận án: *“Đối với vấn đề án oan sai, báo chí hiện nay mới phản ánh hay thực sự đeo bám vấn đề nhằm giám sát và phản biện xã hội? Thể mạnh thông tin về vấn đề án oan sai thuộc về báo nội chính hay các báo không phải của khối nội chính?”*, luận án đã tiến hành khảo sát 661 tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai, nghiên cứu phân tích việc đưa tin của một số tác phẩm báo chí về các vụ án điển hình trên các báo trong diện khảo sát để thấy rằng: mặc dù có một số vụ án báo chí đã vào cuộc, đeo bám vấn đề trong cả một thời gian dài nhằm giám sát và phản biện xã hội, tạo hiệu quả xã hội mạnh mẽ và các cơ quan chức năng đã vào cuộc điều tra xử lý nhưng so với tổng số các vụ án được đưa lên mặt báo, hiện nay các tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai chủ yếu mới phản ánh vấn đề. Mặc dù các báo thuộc khối nội chính có nhiều thể mạnh trong tiếp cận nguồn tin về vấn đề án oan sai, tuy nhiên, kết quả khảo sát cũng cho thấy, thể mạnh trong thông tin về vấn đề án oan sai thuộc về các báo không thuộc khối nội chính.

4. Để trả lời câu hỏi *“Thông qua vấn đề án oan sai, báo chí đã thể hiện được chức năng như thế nào đối với đời sống xã hội và đáp ứng nhu cầu thông tin của công chúng ra sao?”*, luận án đã tiến hành khảo sát 300 công chúng tại các địa bàn Hà Nội, Nghệ An, Bình Dương (thu về 278 mẫu khảo sát) với kết quả như sau: Mức độ quan tâm của công chúng đến vấn đề án oan sai là rất lớn, trong đó báo điện tử là loại hình báo chí được bạn đọc quan tâm nhiều nhất (70,5% lượt phiếu trả lời quan tâm đến vấn đề án oan sai qua báo điện tử). Đa số công chúng cho rằng, nội dung và hình thức về vấn đề án oan sai trên báo chí hiện nay là phong phú, đa dạng. Trong đó, nội dung được công chúng đánh giá cao khi khai thác về chủ đề án oan sai là: nguyên nhân, hậu quả án oan sai; các dấu hiệu của án oan sai. Thể loại báo chí được công chúng đánh giá cao là tin và phóng sự. Đa số công chúng cho rằng, báo chí với vấn đề án oan sai ảnh hưởng cả tích cực và tiêu cực đến công chúng (44,2%). Công chúng đánh giá rất cao vai trò của báo chí trong cung cấp thông tin, phát hiện, phản ánh về vấn đề án oan sai. Số lượng nguồn tin của các bài viết về vấn đề án oan sai từ công chúng khá lớn (13,5% bài viết có nguồn tin hoàn toàn từ công chúng, 27,7% bài viết sử dụng nhiều nguồn tin khác nhau trong đó có nguồn tin của công chúng), điều đó chứng

tổ sự quan tâm, tin tưởng của công chúng đối với báo chí khi khai thác về vấn đề án oan sai. Kết quả nghiên cứu đã chứng minh giả thuyết “*Vấn đề án oan sai trên báo chí đã đáp ứng nhu cầu thông tin của công chúng*” là hoàn toàn đúng. Tuy nhiên, theo đánh giá của công chúng, để phát huy vai trò của báo chí với vấn đề án oan sai hiện nay, các báo cần tập trung khai thác sâu hơn về nội dung: nội dung “xin lỗi, bồi thường thiệt hại”, nội dung “kết quả phòng, chống oan sai”, nội dung “hình ảnh nạn nhân của án oan sai”. Hình thức các tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai cần phong phú, đa dạng hơn nữa, sử dụng ngôn ngữ nhiều cửa thông tin, chú trọng hình ảnh, đồ họa nhằm tạo nên sự hấp dẫn đối với bạn đọc.

5. Từ kết quả phân tích nội dung, hình thức tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai và kết quả khảo sát, đánh giá của công chúng, kết quả phỏng vấn sâu, có thể khẳng định: Báo chí có vai trò rất quan trọng và bước đầu đã khai thác có hiệu quả về vấn đề án oan sai. Thông qua vấn đề án oan sai, báo chí vừa thông tin đến bạn đọc về vấn đề án oan sai, vừa phát hiện ra những việc làm tốt, những sai phạm của các cơ quan chức năng trong quá trình tố tụng qua đó khơi nguồn và định hướng dư luận về vấn đề án oan sai. Trong khai thác về chủ đề này, báo chí cũng có đóng góp tích cực vào việc hoạch định đường lối, chủ trương, chính sách pháp luật của Nhà nước và là cầu nối thông tin, giải thích về pháp luật liên quan đến vấn đề án oan sai. Nhiều vụ án có dấu hiệu “oan”, “sai” nhờ sự vào cuộc của báo chí, với những phân tích, lập luận ở các góc độ khác nhau, đã tác động đến lãnh đạo Đảng, Nhà nước, Quốc hội và các cơ quan chức năng nhằm xem xét lại bản chất của vụ án. Nói cách khác, vai trò của báo chí trong phản ánh về vấn đề án oan sai không chỉ phát huy khả năng giám sát và phản biện xã hội mà quan trọng hơn, báo chí nước ta thể hiện tinh thần của một nền báo chí nhân văn sâu sắc, báo chí thực hiện sứ mệnh cao cả là bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của người dân. Điều này đã chứng minh tính đúng đắn của giả thuyết thứ ba “*Thông qua vấn đề án oan sai, báo chí đã thể hiện đa dạng các chức năng khác nhau trong đời sống xã hội, trong đó, chức năng thông tin và chức năng giám sát và phản biện xã hội là các chức năng quan trọng nhất của báo chí với vấn đề án oan sai*”.

6. Các cơ quan báo chí có sự quan tâm đặc biệt đối với vấn đề án oan sai. Điều này được thể hiện ở chỗ, khi có đề tài về vấn đề án oan sai, phóng viên/ban nội dung phải đăng ký đề tài, được ban chuyên môn thảo luận, thẩm định về khả năng khả thi của đề tài, lựa chọn phóng viên có đủ trình

độ, năng lực. Trong quá trình thực hiện, Tòa soạn thường xuyên theo dõi tình hình và một bài viết về vấn đề án oan sai sẽ phải trải qua quy trình biên tập, xét duyệt nội dung rất kỹ càng và nghiêm ngặt. Tuy nhiên, số lượng bài viết về vấn đề án oan sai hiện nay chưa được nhiều. Vấn đề này có rất nhiều nguyên nhân, trong đó nguyên nhân vì sự khó khăn trong khai thác ở mảng đề tài này là rất lớn. Tuy nhiên, có một thực tế là, các báo của CQTHTT là các báo được đánh giá “có lợi thế hơn” khi khai thác về mảng đề tài pháp luật nhưng số lượng bài viết về án oan sai ở các báo của các CQTHTT (Bảo vệ pháp luật, Cand.com.vn, Baophapluat.vn) lại có số lượng bài đăng về vấn đề án oan sai ít hơn số lượng các bài đăng trên các báo khác (Lao động, Tuoitre.vn). Chủ đề này được độc giả chú ý khai thác chủ yếu ở báo điện tử (70,5% công chúng lựa chọn tìm hiểu về vấn đề án oan sai qua báo điện tử).

7. Hiện nay, tác nghiệp về vấn đề án oan sai gặp nhiều rào cản nhất định, trong đó chưa có cơ chế cụ thể về việc cung cấp thông tin về vấn đề án oan sai cho cơ quan báo chí; các cơ quan báo chí mặc dù rất quan tâm đến vấn đề án oan sai nhưng còn “cân nhắc” trong đưa thông tin về vấn đề này; nhà báo khi tác nghiệp gặp nhiều khó khăn, đòi hỏi phải có nghiệp vụ điều tra và kiến thức pháp luật, nghiệp vụ sắc bén. Điều này đã chứng tỏ giả thuyết nghiên cứu thứ tư là đúng *“Chủ đề án oan sai trên báo chí nhận được sự quan tâm đặc biệt của tất cả các đối tượng: Cơ quan báo chí, cơ quan bảo vệ pháp luật, phóng viên, bạn đọc... Tuy nhiên phản ánh về vấn đề này, bên cạnh những thuận lợi, báo chí cũng gặp không ít khó khăn, cản trở cần có các giải pháp đồng bộ góp phần nâng cao hiệu quả của báo chí trong thời gian tới”*. Trên cơ sở đó, luận án đã đề xuất 05 giải pháp quan trọng liên quan đến: (1) Tăng cường sự lãnh đạo, chỉ đạo và quản lý báo chí trong phản ánh về vấn đề án oan sai; (2) Xây dựng cơ chế phối hợp trao đổi thông tin giữa các cơ quan báo chí và CQTHTT; (3) Đổi mới nội dung, hình thức phản ánh về vấn đề án oan sai; (4) Mở rộng các kênh trao đổi thông tin thường xuyên giữa báo chí và bạn đọc; (5) Xây dựng đội ngũ nhà báo chính luận trong tác nghiệp về vấn đề án oan sai hiện nay.

8. Thông qua nghiên cứu này có thể mở ra những hướng nghiên cứu tiếp theo về báo chí với lĩnh vực tư pháp, về hiệu quả truyền thông về vấn đề án oan sai... hoặc mở ra các hướng nghiên cứu khác trong thời gian và bối cảnh khác nhau nhằm đem đến một góc tiếp cận mới về báo chí với vấn đề án oan sai. Về mặt lý luận, luận án sử dụng mô hình truyền thông của Shannon, lý thuyết Thiết lập chương trình nghị sự, lý thuyết Đóng khung, lý thuyết Sự

dụng và hài lòng là một góc tiếp cận về báo chí với vấn đề án oan sai. Việc sử dụng các lý thuyết này đã hỗ trợ cho nhau trong quá trình nghiên cứu và thu được các kết quả nhất định về mặt lý luận và thực tiễn. Về mặt lý luận: Qua công trình nghiên cứu có thể khẳng định, mặc dù lý thuyết trên đã được ra đời từ rất lâu nhưng vẫn hoàn toàn thuyết phục đối với báo chí trong giai đoạn hiện nay. Các yếu tố của truyền thông trong mô hình truyền thông của Shannon hoàn toàn có giá trị thuyết phục trong truyền thông về vấn đề án oan sai, tuy nhiên, bên cạnh đó, cần chú ý, công chúng không còn là người tiếp nhận thông tin một cách thụ động mà là chủ động và có tác động rất lớn đến quá trình truyền thông. Về mặt thực tiễn, trong khai thác về vấn đề án oan sai, vấn đề rất quan trọng là “nguồn tin”. Nguồn tin có ảnh hưởng trực tiếp đến nội dung, hình thức thông điệp, khả năng triển khai của tác phẩm báo chí về vấn đề án oan sai, khả năng được lựa chọn đăng tải trên mặt báo và khả năng tác động đối với công chúng.

9. Thực hiện đề tài với tinh thần tâm huyết, trách nhiệm và cầu thị, NCS đã bước đầu thu thập được các kết quả khảo sát, đánh giá, phân tích về báo chí với vấn đề án oan sai dưới góc nhìn thông điệp, công chúng và bước đầu khái quát được vai trò của báo chí với vấn đề án oan sai. Tuy nhiên, phạm vi khảo sát của luận án mới chỉ dừng lại ở 05 báo cụ thể và khảo sát công chúng với lượng mẫu chưa lớn (278 mẫu khảo sát) do đó luận án mới đạt được kết quả bước đầu trong nghiên cứu, còn nhiều vấn đề đặt ra cần phải được tiếp tục nghiên cứu ở phạm vi và lĩnh vực nghiên cứu rộng hơn (mở rộng loại hình báo chí khảo sát, mở rộng nhóm đối tượng công chúng khảo sát...). NCS rất mong nhận được các ý kiến chỉ bảo của các thầy, cô giáo, các nhà khoa học, các nhà nghiên cứu, các lãnh đạo, quản lý để luận án ngày một hoàn thiện hơn!

DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN

1. Trần Như Mai (2020), “Báo chí với vấn đề án oan sai”, *Tạp chí Người làm báo*, số tháng 1+2/2020, tr.151-153.
2. Trần Như Mai (2020), “Tư thông điệp về các vụ án oan sai trên báo chí”, *Tạp chí Người làm báo*, số 441 (tháng 11/2020), tr.61-63.
3. Trần Như Mai (2022), “Sự “đóng khung” thông tin về vấn đề án oan sai trên báo chí hiện nay”, *Tạp chí Khoa học Xã hội và Nhân văn*, tập 7, số 3b (12/2021), tr.521-532.
4. Tran Nhu Mai - Pham Thu Hang (2021), “The press with wrongful conviction in Vietnam - Approaching from the view of the press type”, *The book of full texts of international Baku Scientific Research Congress*, pp.892-897, ISBN: 978-1-955094-17-7.
5. Tran Nhu Mai - Pham Huyen Trang (2021), “The public assessment survey on the contents and forms of press works in vietnam on the problem of wrongful conviction”, *The book of full texts of Latin American International Conference on Social Sciences and Humanities*, pp.12-17, ISBN: 978-625-7464-58-1.
6. Tran Nhu Mai - Van Hong Hanh (2022), “Overview of the press with the problem of wrongful convictions”, *The book of full texts of The 5th International Conference on Innovative Studies of Contemporary Science*, pp.197-203, Tokyo, Japan, ISBN: 978-625-8423-91-4.